La poètica de Jordi Guardans

Abreviacions[1]

TB: *Tant de bo que siguin les penúltimes penes*, 1994

RB: *El Rèquiem blau*, 2002

M: *Montserrat*, 2003, 2007

AB: *Abba*, 2006

PB: *Planeta Balalaika*, 2007

CV: *Contra venena et animalia venenosa*, 2008

LD: *El llibre de Dresden*, 2010

MI: *El missatger*, 2014

"L'estil és l'home", va definir Boileau, i això és especialment cert en el cas de la poesia. La prosa té, certament, uns moviments prosòdics que arriben a ser característics en molts escriptors de categoria —vegeu els casos de Saint-Simon, de Proust, de Henry James o de Joyce—, però la poesia és, de tots els gèneres parlats o escrits, aquell que, quasi obligadament, porta uns senyals fonètics, sintàctics i estilístics que defineixen un autor i el diferencien de tota la resta d'escriptors. Assolir aquesta veu pròpia no és cosa fàcil, i Jordi Guardans hi ha reeixit en la carrera que va començar l'any 1994, amb la publicació de *Tant de bo que siguin les penúltimes penes* (Premi Marià Ma-

1. El número que segueix a cada una d'aquestes abreviacions, remet a la pàgina

nent 1993) i que, sense haver acabat, arriba fins a l'últim dels seus llibres, *El missatger*, imprès per primera vegada en aquesta compilació de la seva obra que prologuem (1994-2014) i que porta el títol de *La presència del transparent*.

La suma d'aquests vuit poemaris fan una obra heterogènia, no desigual quant als seus mèrits, i única, o gairebé, pel que fa a l'estil segons que l'hem definit de la mà de Boileau: l'estil és l'home, un estil característic ha d'equivaler a la *characteristica* d'un sol individu, el poeta entès com a singularitat. Això no és una qüestió, quedi clar, ni de l'ús d'un determinat lèxic, ni de la pràctica d'una concreta sintaxi, ni del recurs sovintejat, o no, de certes figures de llenguatge: és la suma de tots aquests elements: per damunt de tot, allò que defineix una poètica és el "to prosòdic" —fonètic i musical, de fet— dels poemes agafats d'un en un i de cada poemari agafat com un tot. Per posar dos exemples clars: Rilke posseeix un estil molt més evident que no el posseeix Paul Valéry, que sembla haver delegat el seu estil en el cos dels poetes del classicisme francès; Stefan George o Paul Celan posseeixen una poètica molt més clara que no la posseeix qualsevol dels poetes alemanys que els han succeït; Joan Maragall o Gabriel Ferrater també la tenen, més òbviament que no la presenta J.V. Foix, per exemple, que és un poeta acadèmic gairebé sempre, amb vergonya de si mateix, si es pot dir així, i una aparatosa admiració pels poetes europeus dels segles XII i XIII: trobadors i *stilnovisti*.

Estar en possessió d'una poètica no vol dir, doncs, ser sistemàtic en l'ús de determinades formes estròfiques, ni utilitzar habitualment un determinat vers —Jordi Guardans fa servir aleatòriament versos de tres o quatre síl·labes, eneasíl·labs, hendecasíl·labs, decasíl·labs i alexandrins, i també molt sovint versos lliures—,

ni tenir tirada a la rima assonant o consonant. És més aviat un "aire" —en italià la paraula dóna nom a "cançó", és a dir *aria*—, una matèria que els filòsofs alexandrins haurien anomenat "pneumàtica", derivat de *pneuma*, paraula que té a veure tant amb l'aire com amb la respiració com amb l'esperit. Perquè aquesta és la pregunta de fonament que tot crític ha de fer-se quan parla d'una obra ja voluminosa d'un autor: ¿quin esperit respira, en aquests llibres? ¿Hi respira sempre el mateix home, o la mateixa dona? ¿És sempre identificable —en la suma de temes, lèxic, to, mètrica, formes estròfiques, musicalitat, etcètera— un mateix ésser en un poemari o en la suma de vuit llibres de poemes, com és el nostre cas d'avui?

No és fàcil resumir en un pròleg allò que tenen en comú —perquè ho tenen— aquests vuit llibres de Guardans, llevat de l'aire que respiren tots, però això és el que ens proposem de fer en les pròximes línies. Ja a *Tant de bo que siguin les últimes penes*, el primer llibre de l'autor, s'entreveia allò que seria característic de tota la producció seva. Tot el llibre està travessat —com les sagetes travessen el cos en èxtasi de Santa Teresa a l'escultura de Bernini— per una manca, per un buit, que serà permanent en tota la resta de l'obra de Guardans. S'hi parla de la mare com una presència real però llunyana; s'hi esmenten per primer cop uns àngels que seran un dels *leitmotiven* de l'obra del poeta; acut la pregària per mirar de bastir un pont entre la realitat i el desig de quelcom que se suposa difícil —una necessitat d'amor mai sadollada—, i, més enllà d'aquest amor en la vida, conduït per la pregària que he esmentat, s'insinua en aquest llibre l'apel·lació a la transcendència, al transcendent inabastable: "signes callats de miracles molt secrets" (TB, 49).

L'obra que ara es presenta en el seu conjunt, mira d'apropar-se a allò enyorat en l'àmbit de la realitat —¿l'amor, el sentit de filiació?— i a allò entrevist i desitjat en l'àmbit de l'eternitat —¿Déu, l'univers, la creació, l'estat angèlic?—: amor i "desig celeste i ben angèlic" (TB, 24) es confondrien, doncs, en l'obra del poeta, des del primer dels seus llibres fins a l'últim. És clar que, de vegades, el poeta recorre a la ironia —"Encenc una cigarreta / i m'empasso / l'ànsia de Déu" (RB, 127)—, però aquest no és un procediment habitual en Guardans, llevat del llibre *Montserrat*, que s'hi acosta. En el conjunt de la seva obra més aviat hi predomina una predisposició a la nuesa com a mitjà d'atènyer, com un acte graciós —en realitat com un impossible—, allò que és anhel i desig emboirat: "Ben nu jo cavalco encès de tristesa", o: "D'anells em despullo, tot nu vaig més lliure" (RB, 74).

A partir d'aquest segon llibre, *El Rèquiem blau*, el poeta no deixarà de cridar —no solament fer-ne referència— a l'infinit i als àngels bons, o els àngels de la guarda, que podrien resoldre un problema senzillament existencial, i en això Jordi Guardans ens fa pensar per força en l'obra de Rainer Maria Rilke. Prou ens parla l'autor d'aquelles "nits / exiliades / en què no sóc d'aquí, / sinó de la pàtria / de l'àngel de la guarda / i del meu nom autèntic" (RB, 124), però és un fet, a mesura que es llegeixen els vuit llibres d'aquesta compilació, que el poeta no arribarà mai a saber el seu nom autèntic, ni un àngel benèfic baixarà del cel per elevar la veu del poeta fins a una pàtria alliberadora, malgrat la visió d'una presència lluminosa (un àngel?) en la seva joventut, que sempre li ha servit de suport. Així es llegeix també al llibre *Abba*: "Per sempre has d'estimar la companyies / dels àngels de la guarda de la Terra: / ja sé

que són paraules perilloses" (AB, 350). Són perilloses perquè el repte, el *pari*, en paraula de Pascal, és massa agosarat. Quant a saber el propi nom, l'autèntic —un altre desig gairebé sempre frustrat en la història de la poesia, com es llegeix en l'epitafi de John Keats: "Aquí jeu un el nom del qual va escriure's en l'aigua"—, el nostre poeta ja reconeixerà al llibre *Abba* que "el fill té el nom secret del seu desastre" (AB, 338). El *dictum* antic, ja de Píndar, molt freqüentat en la història de la poesia europea, segons el qual "el millor és no haver nascut", es transforma, en el cas de la poesia de Guardans, en la suma d'aquest mateix motiu antic, i un de nou: el millor hauria estat no ser fill de ningú, haver nascut sense gènesi.

Com passa amb gairebé tots els poetes de debò, Guardans escriu en un espai buit que mai no es podrà omplir; en una buidor que, com es llegeix a la *Cançó d'amor i de mort de l'abanderat Christoph Rilke*, forma com un xuclador que eleva, però només per generar poesia, no per oferir veritat, i menys encara realitat. I ja a partir d'aquest llibre es farà evident que el nostre poeta no es trobarà mai predisposat, si no és com una excepció, a escriure poemes circumstancials o polítics, essent com és allò que en diem "la política" —fins i tot "la història"— un accident menor en els annals de la poesia.

Aquest buit a què acabem de referir-nos es farà encara més visible al llibre *Montserrat*, en què ni tan sols la figura bíblica de l'apocalipsi (paraula que vol dir "revelació"), serà capaç de repartir fe i atorgar esperança: "hi ha el vell de Patmos [Sant Joan, autor del llibre de l'Apocalipsi] / que mira d'explicar, / des de fa milers d'anys, / el dia de la victòria / dels justos" (M, 271-272). Però no hi ha justos al món, segons la poesia de Jordi Guardans, només hi haurà, per tant, com a victòria per

celebrar, tal com diu Rilke, la dels nens, els sants, els bojos, els moribunds, i els amants no correspostos. Així mateix ho expressava Kafka en una carta al seu amic Max Brod: "Hi ha molta esperança en aquest món, però cap per a nosaltres." I així el poeta ho rebla al llibre següent, *Planeta Balalaika*: "cada nit és la de la mort / dels sants innocents" (PB, 412); i també quan afirma, en aquest mateix llibre, que el poeta "sempre va de nen / a vell o de vell a nen / sense parades / intermèdies", tema que retrobem a CV, 449: "tot jo creixent-me / cap a vell i cap a nen, o al contrari, / cap a nen i cap a vell, sense aturada". I tant se val ser nen o ser vell, perquè la mort sotja tothom, sense cap distinció pel que fa a l'edat ni a cap altra condició: tot és exili interior —i exterior potser també, perquè la poesia de Guardans no entra dins els cànons de la poesia patriòtica, gènere que ell mai no ha practicat i que més amunt he definit com un dels accidents més petits de la història de la poesia, inclosa la catalana; vegeu el cas de Salvador Espriu—, i tot és espera —"imaginant l'exili que s'acaba", últim vers del llibre—. Aquesta espera és vana, tota vegada que, així com la vellesa i la infantesa s'arriben a confondre, així mateix la vida és un compromís amb dues fites involuntàries i desesperades: "És el ritme d'aquesta història / que li demana un compromís / des del part fins a la tomba". Així mateix ho concebia, sense ser poeta, Gustave Flaubert, que deia que mai no havia pogut contemplar un nen al bressol sense pensar en la seva tomba.

Com ja he dit citant Píndar —i ara podríem citar igualment Sòfocles, Calderón o Shakespeare—, el pitjor mal no és la mort ni és la vida, sinó, simplement, haver nascut. Si el que neix, d'aquest sentiment, és la solitud, la manca d'una terra ferma sota els peus i dins l'ànima, la inexistència d'un terreny on

puguem "fer via per un sòl que no cansa" (Hölderlin), llavors el poeta ha d'entomar aquesta solitud quasi amb devoció, més que respecte: "és qüestió de pensar / que la vida sempre vola / plena d'una sagrada / solitud aclaparadora" (PB, 379).

Contra venena et animalia venenosa és el llibre més regular de Guardans quant a la mètrica i també el de significació més complexa, perquè hi alternen els temes metafísics que ja hem vist —els àngels de la guarda, l'equiparació entre la infantesa i la vellesa, la vulnerabilitat del poeta, la tristesa i la seva redempció en l'espai de la poesia— amb unes falques que remeten ben bé a l'actualitat (ja eren presents, en dosis petites, als llibres anteriors): per exemple, la NASA (CV, 472, 477), els astronautes (CV, 443), els bits informàtics i les antenes (CV, 455): és com si aquests elements d'absoluta modernitat es presentessin per fer visible un xoc irresoluble entre una naixença que considera amenaçada per sempre més, i un progrés engrescador de la "civilització": la gran matèria inabastable de tots els llibres de Guardans. *Contra venena* és, doncs, un llibre paradoxal, i la paradoxa resideix justament en el fet que els grans temes que ja hem comentat topen voluntàriament amb paraules i expressions futuristes. És com si la ciència, la tècnica i les noves tecnologies posessin, endebades, un contrapunt a allò que de debò interessa a la poètica de Guardans: la paradoxa neix gairebé sempre per tal de reblar l'eficàcia semàntica del que és *doxa*, el sentit prevalent en la poesia de l'autor.

Però el lector entendrà molt bé que les preocupacions metafísiques del poeta no s'han esfumat malgrat tot el joc que significa la citació de ginys i elements futuristes. Així, arran de la po-

etització d'una malaltia greu, el poeta escriu: "És aquí la vida morta, se'm destina / perquè els metges fan molt bé la seva feina, / ja no sóc, és un no ser que s'ha d'aprendre, / un ser vell que ha de tornar" (CV, 498). Un ésser que cal aprendre (a ésser jo), un home a la recerca del sentit de l'existència entre la vida i la mort, una vida que sembla aguantar-se amb un fil molt prim, un ésser de vidre molt fràgil, sempre a punt de trencar-se, sense que aquesta circumstància s'hagi d'entendre com una cosa patètica (el *pathos* d'aquest passatge no va més enllà del fet d'estar circumstancialment malalt, encara que la malaltia s'hagi d'entendre sempre com una engruna de mort: "El silenci em trasbalsa, necessito / més silenci, més cristall, més enfeinar-me / solitari en solitud molt atrevida / pel perill de fer-me boig si és que se'm trenca / tot el vidre que sóc jo, tan i tan fràgil" (CV, 456).

El llibre de Dresden, últim dels llibres ja editats anteriorment per Jordi Guardans constitueix una excepció dins el conjunt de l'obra del poeta perquè entra en un tema històric i circumstancial, el bombardeig de la ciutat de Dresden durant la Segona Guerra Mundial: és un fet polític, sens dubte, però l'autor no l'aborda des d'aquesta òptica, sinó des del punt de vista de la destrucció de bellesa que aquell bombardeig va significar, així com des del punt de vista de la mort d'innocents —ningú més innocent que els nens, que hi són exaltats. En aquest sentit, el llibre és un *Kindertotenlied*, com els de Gustav Mahler, títol que sempre s'ha traduït malament, perquè remet a "aquells que han mort de criatura", i no als "nens morts": és una diferència que ho té tot a veure amb aquest llibre, que parla tant de la innocència del poeta com de la dels nens, de llur absoluta

nuesa davant el món i de l'esplendor futura que els espera: "els nens són nens per la seva feina / de despullar-se sense cap arma" (LD, 536); "La Magdalena [Maria Magdalena, hem d'entendre] s'estima l'home [Crist, hem de llegir] / que estima els nens d'esplendor futura", ressò, aquest darrer vers, d'una citació evangèlica: *Simile parvulos venire ad me, et ne prohibibueritis eos: talium enim est regnum Dei* (Marc 10,14). L'univers cercat que definíem en les primeres pàgines d'aquest pròleg es troba ben present en aquest llibre, i aquest univers el portem a dins: de cada un de nosaltres —desig car a tots els poetes— depèn que es converteixi en alguna cosa més que fretura, misèria i endurança: "Hi ha jardí fèrtil / a l'univers que portem a dins, / ens mulla l'aigua del riu d'amor / que ve d'enllà, de molt més enllà / de l'úter fosc de la mare humana" (LD, 542).

Aquí es reprèn un tema que sovinteja en la poesia de Jordi Guardans, sempre amb respecte. La distància que sempre existirà entre dos cossos —més encara la que hi ha entre el cos de la mare i el cos del fill— és una distància tràgica en la mesura que res no pot fer-la més curta ni anul·lar-la llevat que ho faci la imaginació: ja sigui en somnis, en anhels, en l'èxtasi sexual, en la poesia. La distància entre els éssers humans serà sempre abismal, i l'abisme és tan buit com ho eren les altres figures de la buidor de què ja hem parlat anteriorment: en el cas del *Llibre de Dresden*, l'argument, si es pot dir així, d'aquesta tragèdia —metaforitzada amb el bombardeig de la ciutat— acaba amb un bri d'esperança que, un cop més, no és d'aquest món, sinó de l'altre: "Creus que un mereix l'àngel al costat / i que el coixí sigui compartit, / l'àngel i tu un amor segur" (LD, 572), que és com dir que tota la resta dels amors possibles —ésser amb ésser, el fill amb la mare, l'amic amb

l'amat, esposa i espòs, el pare i el fill— són amors, al capdavall, impossibles, paradoxals. Més utòpics, de fet, que l'amor entre un ésser i qualsevol categoria metafísica, solament pel fet que aquests éssers categòrics, suposats, o no fallen a causa de la fe, o sempre viuen a causa d'un anhel de caire ni més ni menys que religiós. Una de les ventures dels llibres de Jordi Guardans resideix en aquest fet: no cal *creure*, en el sentit habitual del terme, per tenir una idea, de gran eficàcia en tant que idea, del que són Déu, la mort, l'eternitat i els àngels. Hi són, una vegada més, per omplir un buit que res de l'existència humana no podrà omplir mai a bastament. L'amor *segur* ho és sempre amb els Éssers més hipotètics, imaginaris.

Tots aquests temes, aquesta vasta concepció del treball poètic de Guardans, es conciten finalment en l'últim dels seus llibres, inclòs en aquesta antologia per primera vegada: *El missatger*. No tinc cap dubte que el poeta pot escriure encara un o deu llibres més, si ho vol, perquè en té l'esperit, potser la necessitat, i la volada. Però *El missatger* resumeix amb una excel·lència extraordinària tot el que als set llibres anteriors s'havia presentat. Més enllà de les escasses citacions futuristes dels seus llibres, més enllà del que podríem considerar d'ordre biogràfic —mai explícit, sempre velat per a una *aletheia* necessària, un desvetllament que serà responsabilitat del lector—, el conjunt dels poemaris del nostre poeta constitueix una obra d'una rara unitat —i dic rara perquè no s'hi troba a primer cop d'ull, i perquè no sempre els poetes giren en circumval·lacions tan obsessives, tossudes i perfectes— que gira, al capdavall, al voltant de pocs eixos: néixer com a fill de mare (el pare sempre ha fet nosa a tota poesia, menys a la sòlidament cristiana); viure en

la incertesa de l'amor matern i, ja ho hem vist, de qualsevol amor; intentar fer-se un lloc petit, modest, enmig de l'existència i de les distraccions; pensar en els àngels —terribles sempre, com diu Rilke, perquè la seva bellesa xoca sempre amb el caràcter contingent de la vida i de les paraules que l'expressen— i esperar, amb una esperança il·limitada pel sol fet que està fonamentada, sobretot, en la recepció viscuda, contínua, de senyals de la gran realitat, que s'han de prendre amb modèstia i prudència, que són aliment de tota poesia viva. El seu suport farà al poeta més passadora la seva vida que, com totes, quan és viscuda amb amor i amb pensament, aboca els homes al desconcert i a la perplexitat. Contra tots aquests condicionants de l'existència, la poesia de Jordi Guardans eleva un himne tràgic a mitges, a mitges esperançat, que ha de salvar-lo a ell de la desgràcia, i ha de salvar-nos igualment, i del mateix destí, a tots els seus lectors.

JORDI LLOVET